

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Inventering av skyddsvärda träd i Töreboda kommun

2016

Rapportnr: 2017:10

ISSN: 1403-168X

Rapportansvarig: Anna Stenström

Författare och foto: Lennart Sundh, Sundh Miljö

Foto framsida: Naturminnesmärkt ask, 610 cm i omkrets i Säckestad, Bäck

Utgivare: Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Naturavdelningen

Rapporten finns som pdf på www.lansstyrelsen.se/vastraqotaland under Publikationer/Rapporter.

INLEDNING	2
METOD OCH MATERIAL.....	2
RESULTAT	3
VITALITET	4
HÅLTRÄD	5
HOT.....	5
BEHOV AV FRIHUGGNING	5
ALLÉER.....	5
INTRESSANTA ARTFYND.....	6
DISKUSSION	7
<i>Värdekärnor och säkerställande</i>	7
LITTERATURFÖRTECKNING	8
KÄLLOR PÅ INTERNET	9
FOTOBILAGA.....	10

Inledning

Under hösten 2016 genomförde Sundh Miljö en inventering av skyddsvärda träd i Töreboda kommun. Skyddsvärda träd har stor betydelse för den biologiska mångfalden men är idag ovanliga och ofta utsatta i vardagslandskapet. Kartläggningen av förekomster av skyddsvärda träd är ett första steg i arbetet med att bevara dem och sker inom ramen för åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd i kulturlandskapet. I programmet ligger fokus på särskilt skyddsvärda lövträd i södra Sveriges kulturlandskap. Fem trädmiljöer är speciellt viktiga inom ramen för bevarandeplanering och vid genomförandet av skötselplanering. Dessa miljöer är: grova och gamla ekar, gårdsmiljöer, parker och kyrkogårdar, alléer och andra vägnära träd, samt hamlade träd.

Att värna och vårda särskilt skyddsvärda träd är ett viktigt bidrag till arbetet med miljö kvalitetsmålen *Ett rikt växt- och djurliv, Ett rikt odlingslandskap, God bebyggd miljö* och *Levande skogar*.

Skyddsvärda träd i Törebodas odlingslandskap återfinns främst nära bebyggelse som slott, herrgårdar och större gårdar och i viss mån i f.d. hävdade betes- och slåttermarker. Bebyggelsen i Töreboda är ganska jämt spridd med undantag av skogsbygden i östra delen av kommunen. En stor del utgörs av flack jordbruksmark som omväxlar med planterad barrskog. Jordmånen varierar från lerjordar till sandiga grusiga marker. Betesmarker och lövskogar som historiskt brukats som betes- eller slåttermarker förekommer men utgör inte den mest väsentliga delen av det äldre odlingslandskapet. Ute i det öppna åkerlandskapet är grova träd relativt fåtaliga, de förekommer mest vid hus och gårdar och är som regel klenare än jätteträdsgränsen 314 cm i omkrets. De flesta av de 13 kyrkogårdarna i kommunen ligger i småbyar. Ett par äldre kyrkogårdar har också tagit med i inventeringen. Inte sällan finns skyddsvärda träd på och kring kyrkogårdarna. I Töreboda kommun utmärker sig inte kyrkogårdarna när det gäller skyddsvärda träd.

Metod och material

Inventeringsmetodiken av skyddsvärda träd har följt länsstyrelsens rekommendationer. Förarbetet bestod i att söka igenom äldre inventeringar efter indikationer på förekomster av skyddsvärda träd. Sökningarna gjordes i den ännu inte digitaliserade Lövskogsinventeringen för Töreboda kommun från 2008, samt TUVA, (Ängs- och betesmarksinventeringens databas). Även För att så långt möjligt undvika att missa värdefulla ekar kontrollerades uppgifter om några särskilt intressanta indikatorarter för skyddsvärda ekar på ArtPortalen.

I grova drag besöktes ca 60 lövskogsobjekt och 15 ängs- och betesmarker där det fanns uppgifter om grova ädellövträd, hamlade träd, hagmarksträd eller hålträd. Tyvärr visade det sig att lövskogsinventeringen missat en del av Törebodas viktigaste trädmiljöer, miljöerna kring större gods, gårdar och slott, vilket innebar en omfattande utökning av planerad arbetsinsats.

Fältarbetet bestod i att besöka dessa områden samt att utmed vägarna i de berörda kommundelarna inventera förekomster av skyddsvärda träd. Även kyrkogårdar och Natura 2000-områden med lövskog eller kulturlandskap inventerades. Naturreservat och träd inom tätort inventerades inte. Träd på icke allemansrättsligt tillgänglig mark som tomtmark inventerades sporadiskt.

Alléer utmed enskilda vägar inventerades. Alléer definieras som lövträd planterade i en enkel eller dubbel rad bestående av minst fem träd, som till övervägande del är vuxna (> 20 cm i brösthöjdsdiameter), längs en väg eller det som tidigare utgjort en väg eller i ett i övrigt öppet landskap. I alléerna har mycket grova och jätteträd inventerats men i vissa fall så har även ett s.k. typprotokoll upprättats för allén. Typprotokollet är tänkt att representera alla träden i den annars påtagligt homogena allén.

Fältarbetet utfördes under november och december 2016. Inventeringen gjordes efter lövfällningen när sikten och därmed förutsättningarna för att hitta skyddsvärda träd i skog och trädklädda betesmarker är som bäst. Uppgifter om träden och alléerna noterades i fältprotokoll. Trädens omkrets mättes med hjälp av skogshuggarband. Trädens position bestämdes med hjälp av en GPS med 3-10 meters noggrannhet. Förekomst av signalarter och rödlistade arter på träden eftersöktes översiktligt.

Inventeringen i Töreboda kommun utgår från indelningen i 5 × 5 kilometer stora ekonomiska kartblad. Sammantaget inventerades 14 hela ekorutor samt delar av 21 ekorutor.

Resultat

Antal skyddsvärda träd

Sammanlagt registrerades 795 skyddsvärda träd. Av de inventerade träden var 456 st. jätteträd, dvs. med en brösthöjdsdiameter över en meter. Träd som vid mätningen visade sig ha en stamdiameter strax under en meter (stamomkrets på 280 cm eller mer) noterades också, totalt 151 stycken. Sammanlagt 141 träd med stora hål (> 30 cm) hittades (några av dem är samtidigt jätteträd), samt 83 hamlade träd och. Av de hamlade träden utgör ask 66 % och lind 16 %. Det ska dock noteras att det vid Fimmerstad finns en hamlad lindallé med 188 träd. Dessa träd är dokumenterade genom ett (1) gemensamt typprotokoll. Ek dominerar av de skyddsvärda träden. Eken utgör ca 45 % (N =

191) av alla noterade jätteträd. Även ask utgör en stor del av det totala antalet inventerade träd, ca 22 % (N = 91).

Det grövsta trädet i Töreboda kommun är en ek som växer i slottsparken vid Ryholm, mellan slottet och sjön Viken. Omkretsen är uppmätt till 710 cm. Trädets stam är knotigt men mätningen är gjord "mellan" knotorna. I samma park finns även Törebodas näst grövsta träd, även detta en ek på 705 cm i omkrets. Värt att omnämnas är även en bukettlind som utgörs av flera grova stammar och som växer i parken på Hallansberg vid Ymsen. Denna linds omkrets uppmättes till 875 cm.

Tabell 1. Fördelning av trädslag skyddsvärda träd Töreboda kommun.

Trädslag	Antal
Ek	256
Ask	181
Lind	79
Lönn	70
Bok	58
Alm	45
Sälg	23
Oxel	19
Kastanj	16
Björk	10
Apel, OBEST.	8
Klibbal	7
Gran OBEST.	6
Asp/Popplar	5
Rönn	4
Lärk	3
Sötkörsbär, Fågelbär	2
Asp	1
Ek, OBEST.	1
OBESTÄMT LÖVTRÄD	1
	795

Vitalitet

Majoriteten, 665 st. (ca 87,2 %) av alla de inventerade träden bedömdes vara friska eller endast något försvagade. 54 träd (ca 7 %) av alla de inventerade träden bedömdes ha en klart försämrad vitalitet.

Hålträd

Av alla noterade skyddsvärda träd hade fler än en tredjedel, 223 st. (ca 29,2 %), håligheter. Små hål (<10 cm) fanns hos ca 7,7 %. Medelstora hål (10-30 cm) fanns hos ca 9,4 %. Stora hål (>30 cm) fanns hos ca 11,9 % av träden. 50 träd, 6,6 %, hamnade i hålklass 7, *”Stor hålighet och lite mulm som ligger på marken. Ingångshål når marken”*.

Hot

Merparten av de skyddsvärda träden, 534 st. (ca 67,2 %), bedöms varken vara hotade av några uppenbara avverkningar, igenväxning, stormskador eller någon annan faktor. 236 träd (ca 31 %) bedömdes vara utsatta för igenväxning i varierande grad.

Behov av frihuggning

Av alla 795 inventerade värdeträd bedömdes 477 st. (60 %) stå tillräckligt öppet för att de med nuvarande hävd långsiktigt ska kunna klara sig.

Resterande träd bedömdes stå i sådana miljöer att de inom de närmsta 2 åren, 3-10 åren, eller längre fram än 10 år men ändå inom överskådlig tid, kommer att behöva frihuggas eller vegetationen kring dem röjas.

Alléer

Sammanlagt registrerades 59 alléer. De alléer som innehöll flest träd var:

- Alléer vid Ryholm med 308 träd varav flera ihåliga träd och jätteträd.
- Allén vid Fimmerstad med 188 hamlade, mestadels medelålders lindar. Vid Fimmerstad finns även två längre oxeldominerade alléer med sammanlagt 127 träd. Alléerna vid Fimmerstad är mycket viktiga näringskällor i ett annars ensartat landskap.
- Allén med 77 björkar öster om Slätte gård.
- Fem alléer och trädrader vid Borrud med grova pelarekar och inslag av ädla lövträd och jätteträd av ask. Totalt 66 träd.
- Allén vid Ymsjöholm med 52 ädla lövträd av ek, ask och lind. Några trädjättar.
- Allén vid Närlunda, (Tidankajak), med 30 ekar varav några jättar.
- I Hallansbergs parkmiljö finns en gammal ”bokallé”, med obefintlig väg, där nästan alla 32 träd är jätteträd eller mycket grova träd. Endast ett av bok är bokförd i databasen med ett typprotokoll, övriga med koordinater.

De alléer som bedömts vara särskilt skyddsvärda är:

- Alléerna vid Ryholm och alléerna vid Borrud.

Intressanta artfynd

Av arter som noterats men som inte ingår i listan över indikatorarter bör namnas *Ramalina pollinaria*, (*Spatelbrosklav*). På ArtPortalen finns 10 fynd från Västra Götalands län inrapporterade mellan 1950 och 2016. Arten noterades några gånger under inventeringen.

Sammanlagt noterades 15 indikatorarter (som finns inlagda i databasen). Två av dessa plus ytterligare 7 arter är rödlistade arter.

Tabell 2. Antal fynd av indikatorarter.

Artfynd (indikatorarter antal)			
Grupp	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Antal fynd
Lavar	CALICIUM SP.	SPIKLAVAR	216
Lavar	Bacidia rubella	lönnlav	45
Lavar	Sclerophora nivea	blekspik	26
Lavar	Chaenotheca phaeocephala	brun nållav	24
Lavar	SCLEROPHORA SP.	BLEKSPIKAR	20
Lavar	Cyphelium inquinans	sotlav	7
Lavar	Calicium adpersum	gulpudrad spiklav	6
Lavar	Leptogium lichenoides	traslav	4
Lavar	Arthonia vinosa	rostfläck	4
Lavar	Chaenotheca chlorella	kornig nållav	3
Mossor	Leucodon sciuroides	allémossa	189
Mossor	Homalothecium sericeum	guldlockmossa	27
Mossor	Antitrichia curtipendula	fällmossa	4
Mossor	ANOMODON SP.	BARONMOSSOR	2
Svampar	Laetiporus sulphureus	svavelticka	1

OBS: Calicium sp. avser nästan undantagslöst grön spiklav, *Calicium viride* och kopparspik, *Calicium salicinum*, mera sällan svart spiklav, *Calicium glaucellum*. Den mycket allmänna arten Grå nållav, *Chaenotheca trichialis* och rostfärgad spiklav, *Chaenotheca ferruginea* ingår inte i CALICIUM SP.

Tabell 3. Antal fynd av rödlistade arter.

Artfynd (hotarter antal)				
Grupp	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Hotkategori	Antal fynd

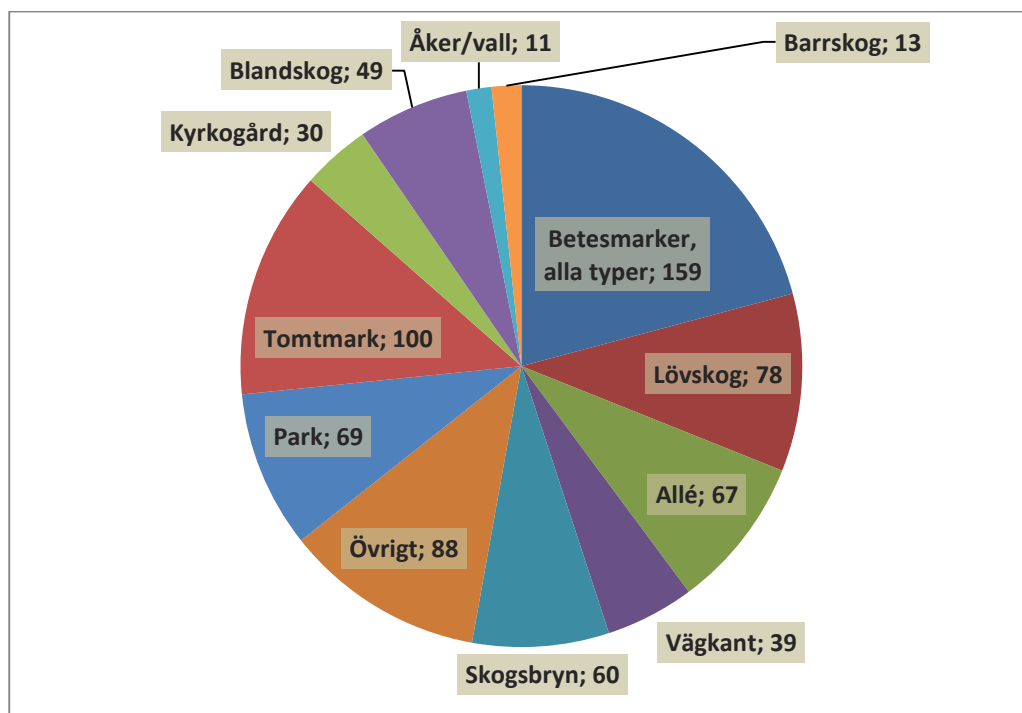
Lavar	<i>Sclerophora pallida</i>	gulvit blekspik	VU	26
Lavar	SCLEROPHORA SP.	BLEKSPIKAR	VU	20
Lavar	<i>Cliostomum corrugatum</i>	gul dropplav	NT	10
Lavar	<i>Gyalecta ulmi</i>	almlav	VU	7
Lavar	<i>Ramalina baltica</i>	hjälmbrösklav	NT	5
Lavar	<i>Sclerophora peronella</i>	liten blekspik	VU	4
Lavar	<i>Gyalecta flotowii</i>	blek kraterlav	VU	3
Lavar	<i>Sclerophora amabilis</i>	sydlig blekspik	EN	1
Svampar	<i>Grifola frondosa</i>	korallticka	NT	2

Av ovanstående rödlistade arter saknas hjälmbrösklav i databasen för indikatorarter. Det vore bra att lägga in den där.

Diskussion

De flesta skyddsvärda träden har noterats i anslutning till slott och större gårdar, i ängs- och hagmarker, på tomtmark och lövskogar och utmed vägar. Relativt få skyddsvärda träd återfanns vid kyrkogårdarna.

Figur 1. Fördelning trädslag och biotop.

Värdekärnor och säkerställande

Genom inventering av skyddsvärda träd har några särskilt viktiga värdekärnor med jätteträd, hamlade träd med hög potential för den biologiska mångfalden identifierats. Ett aktivt arbete genom information, rådgivning, samråd och

säkerställande är viktigt för dessa områden inför framtiden. De värdekärnor jag vill framhålla är följande:

Odlingslandskapet runt Ymsen.

Här ligger flera stora gårdar med värdefulla trädmiljöer i form av parker, alléer, betesmarker och lövskogar. I området ingår delobjekten Borrud, Ymsjöholm, Båstebacken, Hallansberg och Säckestad. Artrik värdekärna med stort inslag av hotade arter. God förnygring av ädla lövträd av många arter. Hävden av ängs- och betesmarker är oftast god.

Ryholm

Ryholms slott har mycket värdefulla trädmiljöer i form av framför allt parker, och alléer. Här finns även lövskogar med höga trädvärden varav några utgör äldre fodermarker med grov ek. Positivt var att det pågick restaurering av en ekrik betesmark genom gallring av gran.

Stensrud - Kanterud

På de skogklädda höjderna öster om sjön Viken och Beateberg finns en del lövängsrester med hamlade askar. Flera av askarna hyser rödlistade arter som almlav, blek kraterlav och gulvit blekspik. Dessvärre är lövängarna på väg att omvandlas till granrik skogsmark. Askarna dör dessutom successivt och hävden har upphört sedan en tid tillbaks.

Braxbolet – Ölmestorps äng

Ölmestorps äng är en ängsmark känd för sina grova hamlade askar. Till skillnad mot Stensrud så lever flertalet träd idag men även här hotas den rika mångfalden med bland annat almlav och blekspikar. Orsaken är ett pågående generationsskifte av askbeståndet. Återväxten av ask är liten och flera av askarna tenderar idag att avbarkas.

Eftersom de äldre och traditionellt hamlade askarna i Töreboda kommun är på upphällningen, måste vi tyvärr räkna med att varken almlav eller blek kraterlav finns i kommunen kvar om ca 25-30 år.

Litteraturförteckning

ArtDatabanken. Rödlistade arter i Sverige 2015.

Arup, U., Ekman, S., Kärnefelt, I., Mattsson, J-E. 1997. Skyddsvärda lavar i sydvästra Sverige.

Foucard, T. 2001. Svenska skorplavar och svampar som växer på dem. Interpublishing ISBN 91-86448-42-0

Hallingbäck, Thomas och Holmåsen, Ingemar 1998. Mossor en fälthandbok. 1985. Andra upplagan. Interpublishing ISBN 91-86448-11-0.

Hallingbäck, Thomas 2016. Mossor en fältguide. Naturcentrum Bokförlag AB, Stenungsund. ISBN 978-91-85221-30-1

Holien, H., Tönsberg, T. 2006. Norsk lavflora. Tapir Akademisk Forlag.

Höjer, O. & Hultengren, S. 2003. Åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd i kulturlandskapet. Naturvårdsverket. Rapport 5411.

Lövskogsinventering 2008 Töreboda kommun. Töreboda kommun och Länsstyrelsen Västra Götalands län.

Moberg, R., Holmåsen, I. (1990) Lavar – en fälthandbok.(3e upplagan) Lund: BTJ Tryck AB

Moberg, R., Hultengren, S. (2016) Lavar – en fältguide. Naturcentrum Bokförlag AB, Stenungsund och Uppsala: Zetterstedts Tryckeri Göteborg. ISBN 978-91-85221-31-8

Nordic Lichen Flora Vol 1. Bohuslän '5, Uddevalla (1999).

Nordic Lichen Flora Vol 2. TH-tryck AB, Uddevalla 2002.

Nordic Lichen Flora Vol 3. Uddevalla 2007.

Källor på Internet

ArtDatabanken. <http://artfakta.artdatabanken.se/>

ArtPortalen. <http://www.artportalen.se>

SJV TUVA. <https://etjanst.sjv.se/tuvaut/site/index.htm>

Validerare - utvalda lavkollektioner

Ulf Arup. Föreståndare Biologiska museet, LUND

FOTOBILAGA

Jätteekar vid Ryholms slott.

Ovanlig skyddsanordning för ek. Olofsgården.

Trängd ek 1. Halnatorp.

Trängd ek 2. Igenväxande åkerholme Stenbacken.

Vitskiqlav. (*Diplotomma alboatrum*). God indikator för värdefulla askar. 9 fynd gjordes.

Kattugglan tar gärna hålet efter en avblåst lindgren till sitt eget. Hallansberg.

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN